

Uit de collectie van Martin Roos

Goudsmeden in Atjeh

**Hoe, meer dan een eeuw geleden, met eenvoudige middelen
bewonderenswaardige sieraden gemaakt
werden laat een foto van een goudsmidse in Atjeh, zien.**

Henri Wagenaar Reisinger werkte in de theehandel in Nederlands Indië en vatte het plan op om op middelbare scholen in Nederland meer bekendheid te geven aan Indië door het maken van foto's om die als wandplaat van 75 x 62 cm te laten drukken. Rond 1910 reist hij met fotograaf Jean Demmeni door Indië om een aantal van de benodigde foto's te maken.

In 1911 heeft de ANWB in het boekje 'Indië in beeld' een 100-tal foto's van o.a. Demmeni uitgegeven met bij elke foto een verhalende beschrijving van onder anderen W.A. Nieuwenhuis en J.F. Niermeyer. Dit boekje is in 1982 herdrukt. Van de foto's zijn ook fotomechanische afdrucken (zinkgravuren van 62 x 47 cm gemaakt. Martin Roos, lid van de Vereniging Verre Culturen Delft, is in het bezit van een serie van deze afdrucken. In toekomstige afleveringen zal telkens een foto uit Roos' collectie met een infor-

Goudsmeden aan het werk in een goudsmidwinkel in Atjeh. De cijfers verwijzen naar de tekstkaders

Collectie Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen. Coll.nr. TM-10014478

matieve tekst worden belicht. Van oudsher waren er in Atjeh veel goud- of zilversmeden aanwezig, omdat zich daar eeuwenlang het hof van een Sultan bevond. De aanwezigheid van dit koninklijke hof maakte

dat een bedrijfstak als die van goudsmid zich kon handhaven. Immers alleen rijke mensen konden zich de dure producten van de goudsmid permitteren. Dat er in Atjeh ook goudmijnen aanwezig waren, garandeerde bovendien de aanvoer van grondstoffen (Collectie wereldculturen 2015).

Professor A.W. Nieuwenhuis beschrijft de afgebeelde plaat als volgt:

' Deze plaat brengt ons in de zoo armelijke werkplaatsen, waar de inlandsche nijveren hunne kostbaarheden maken. Een eenvoudige schuur, als hier van bamboe en rondhouten, met eene omwanding van palmladmatten en daarbinnen het eenvoudigste gereedschap, dat zich denken laat. Als werkbanken doen hier links een paar kisten dienst, waarop een goudschaaltje en wat gereedschap, daarnaast een sigarenkistje als bergplaats.

Rechts een man, die met een blaasbalg, bestaande uit een ongelooide geitenhuid en een paar bamboes met aanzetstukken van klei, een houtskoolvuur in een ijzeren pan aanblaast. Deze blaasbalg is hoogst belangwekkend. Zij vertegenwoordigt den meest oorspronkelijken vorm van dit werktuig. Zulk een huid wordt met een opening van achteren in haar geheel afgestroopt en de openingen der pooten dichtgenaaid. In die van den bals komt de bamboe-afvoerbuis en de groote opening moet door den man bij het gebruik beurtelings geopend en gesloten worden, wanneer lucht opgenomen dan wel in het vuur geblazen wordt.

Rechts daarvan staat een in de inlandsche wereld voor de verschillenste doeleinden, van dakbedekking tot watervat, gebruikt petroleumblik achter een ruw houten kist.

De rechter goudsmid hamert een metaalplaat uit met een weinig

1

Een vergissing van professor Nieuwenhuis

Nieuwenhuis heeft het over een ponjaard, maar volgens ons lid Karel Sirag, is dit niet juist.

Sirag zegt hierover:

'... een Ponjaard is een van oorsprong middeleeuwse Europese dolk. Het wapen dat we op de oude foto zien is een 'Siwaih', een zeer kostbaar pronkwapen waarvan er met deze kwaliteit slechts enkele tientallen bekend zijn. Hét karakteristieke wapen van Atjeh is een 'Rencong'. Het gevest van de Rencong kan, evenals dat van de Siwaih, versierd zijn met gouden smeedwerk, maar komt meestal voor zonder deze versiering.'

Een Rencong, hét karakteristiek wapen van Atjeh. De totale lengte van lemmet en schede is 43,5 cm.

Het heft is gemaakt van zwart karbouwhoorn met een montering van 22 karaats goud.

Het goud heeft een inleg van zwart en donkergroen email.

Foto Karel Sirag. Collectie Sirag coll.nr. 95-09

verfijnden vorm van hamer op een aanbeeld, bestaande uit een stuk boomstam, waarin een klein, vierkant aanbeeldje is vastgezet. De ruwe slijpsteen op den voorgrond en het stuk bamboe met de langwerpige opening behooren goed in deze omgeving thuis. Als het ware in tegenstelling hiermede liggen daarbij prachtige gouden voorwerpen als de zoo karakteristieke Atjehsche ponjaard met gouden gevest. Het fijne werk, waarmede de linker man zich met behulp van zijn tangetje bezig houdt, valt moeilijk nader te bepalen. Meer trekt onze aandacht wat bovenop de groote kist gelegen is: links de scherp puntige oorknop, rechts een zoo eigenaardige en rijk gevormde knoop of ring als aan kleederen of aan schouderdoeken gedragen worden. Bene-

Een 'Atjehschen gordel'

2

Een Atjehse lendenketting, die samen met een armketting (talöë djaröë) en ring (euntjiën) behoort tot de drie traditionele geschenken

die de man na de eerste huwelijksnacht aan de vrouw geeft. Collectie Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen. Coll.nr. RV-Liefkes-360

den op het sigarenkistje ziet men een van zilverdraad gevlochten, in het midden met een fraaien ring versierden, Atjehschen gordel, welks achterste helft uit losse kettingen bestaat. Belangwekkend zou het wezen, wanneer mij nog beter dan op deze plaat het uiterst eenvoudige gereedschap, dat deze menschen dikwijls zelf vervaardigen, zouden kunnen bekijken. Een denkbeeld daarvan geeft de grove goudbalans, die nog niet eens de eenvoudigste in zijn soort is. Het geheel hier drukt goed uit, met hoe weinig middelen deze Inlanders bewonderenswaardige zaken weten te maken.'

Voor 1900, toen de goudsmiden nog uitsluitend koninklijke klandizie hadden, werd zuiver goud gebruikt. Later, na de opkomst van de middenklasse, toen de sieraden niet al te duur mochten zijn, werkten men met legeringen van chinees bladgoud met zilver of van bladgoud met zilver en koper. Munten vormden de grondstof voor de edelmetalen: de (Spaanse) pilaardollar of de Hollandse gulden voor het zilver, de dollarcenten voor het koper en naast Chinees bladgoud soms de Engelse pond voor het goud (Jasper, 1927).

Nog een foutje

3

Ook vergist Nieuwenhuis zich waarschijnlijk wanneer hij het heeft over 'een oorknop links op de grote kist'. Het genoemde sieraad is geen oorknop, maar een

sierknoop. Dit kegelvormige sieraad, 'boh doma', werd zowel door vrouwen als mannen middenvoor op de kleding gedragen. Het heeft niet de functie van knoop, omdat het niet door een knoopsgat gehaald werd en daarmee als sluiting dienst deed (Modemuze z.j.). Het is eerder een broche, hoewel het aan de achterkant geen speld maar een ringetje heeft. Het kegelvormige oppervlak is op de onderste helft versierd met concentrische ringen gevlochten filigraan waar tussen cirkels van bolletjes zijn gesoldeerd.

Gouden sieraden uit Atjeh hebben over het algemeen een rode tint. Dit komt omdat ze een hoog kopergehalte hebben. Maar het kan ook verkregen zijn door de sieraden urenlang in een bad met salpeterzuur te koken (Veltman, 1903). Het is ongelooflijk hoe men onder zulke eenvoudige omstandigheden deze verfijnde sierraden kon maken.

Bronnen

Anonymus (fotograaf J. Demmeni en diverse auteurs) (1911) *Indië in beeld*. Den Haag: A.N.W.B. Toeristenbond voor Nederland
Collectie wereldculturen (2015) Goudsmiden aan het werk in goudsmidwinkel. <http://collectie.wereldculturen.nl/Default.aspx?ccid=232116&lang, geraadpleegd juli 2017>
Jasper, J.E. en Pirngradie, M. (1927) *De Inlandse Kunstnijverheid in Nederlands Indië – deel IV: De Goud- en Zilvermeedkunst*. 's Gravenhage, Mouton & Co
Modemuze. (z.j.) Borstsieraad. <https://www.modemuze.nl/collecties/borstsieraad-229#collection-full, geraadpleegd juli 2017>
Veltman, T.J. (1903) Nota betreffende de Atjehsche goud- en zilvermeedkunst. In: *Tijdschrift voor Indische taal-, land- en volkenkunde*, deel XLVII pag. 341-380